

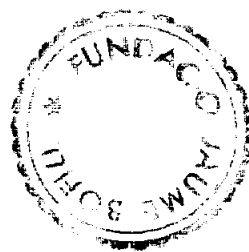
ESTUDIS BALEÀRICS

SEPARATA

Vol. 1/2 Pp 66-86

INSTITUT D'ESTUDIS BALEÀRICS

11.

Les illes Balears de la Dictadura a la Segona República¹

per SEBASTIÀ SERRA BUSQUETS

Amb una pluralitat de fonts que van des de les publicacions periòdiques, la història oral, els arxius municipals, els arxius de la Cambra de Comerç, arxius particulars, fins a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid i la Biblioteca de Catalunya, i amb el criteri bàsic de la interdisciplinarietat fonamentalment entre història, geografia, història de l'educació i literatura s'ha procurat estudiar el període de la transició de la dictadura de Primo de Rivera a la Segona República, si bé es presenten aspectes anteriors i posteriors.²

A partir de la pluralitat de fonts i del caràcter extensiu de la documentació utilitzada s'ha intentat arribar a la problemàtica de la majoria de la població de les Illes Balears.

El marc geogràfic de cada illa i el marc administratiu del conjunt de les Illes Balears ha estat un dels problemes que s'han anat detectant al llarg de tot el treball. En definitiva, cada illa és un poble i malgrat els matisos en el debat metodològic es pot parlar de que cada illa presenta una formació social diferenciada.

¹ El present treball és un breu resum de la tesi doctoral que dirigida pel Dr. Bartomeu Barceló Pons vaig presentar el passat maig a la Facultat de Lletres de Palma de Mallorca amb el mateix títol d'aquest article. He d'agrair a més a més de al director de la tesi la col·laboració d'alguns companys, professors i estudiants.

² Per a recollir documentació de tota l'època de la Segona República a les Illes Balears vaig disfrutar el curs 1975-76 d'una bossa de treball de la Fundació Jaume Bofill de Barcelona. Junta-ment amb un grup d'estudiants vàrem treballar arrebegant una documentació que ja comença a ésser aprofitada per a diferents treballs, alguns d'ells en fase de publicació. He d'agrair a la fase de recollida de documentació moltes ajudes ja que les dificultats per la dispersió de les fonts eren nombroses. Vull destacar l'ajuda d'Isidor Marí Mayans, Vicenç de na Dolores (Vicenç Serra), Lluís Llobet Tur i Joan Manuel Casanovas.

A l'apèndix documental de la tesi doctoral es recullen 353 documents presentats en tres volums ordenats cronològicament. L'apèndix estadístic en recull 38 a un volum apart.

S'ha estructurat el treball en cinc apartats si bé la interrelació existeix entre ells, els apartats són l'evolució de la població, l'activitat econòmica, la situació laboral, el poder polític i les ideologies i els grups.

A partir de la gran diversitat de plantejaments econòmics, socials, culturals i polítics, els interrogants sobre el canvi de sistema polític l'any 1931 continuen ja que juntament amb aspectes de tipus rupturista o de canvi real en trobam d'altres de continuisme.³

L'evolució de la població

L'evolució de la població s'ha estudiat a partir del cens de població de 1930, que té algunes dificultats derivades de la seva globalitat a nivell d'Illes Balears especificant només els aspectes de la capital de la província i alguns aspectes de cada poble.

La diferència respecte a 1920 és que la població augmenta globalment a Mallorca, Eivissa i Formentera, si bé perden en població pobles del Pla i de la Serra de Tramuntana de Mallorca. Els augments considerables es donen a la Ciutat de Mallorca, Manacor, Inca, Sa Pobla, Muro, Porreres, Vilafranca, Campos; poblacions d'agricultura intensiva i sobretot amb cultius de reguiu o amb un cert grau d'industrialització. A Menorca la població minva globalment, només a Ciutadella i a Sant Lluís es pot apreciar un lleuger augment.⁴

La natalitat va davallant, d'un 21,22 ‰ l'any 1925 es passa a un 20,49 ‰ l'any 1930. Les diferències entre la Ciutat de Mallorca i la resta de la província han anat disminuint. Si bé les taxes de natalitat són elevades el descens que es va donant és superior al que es dona a la mortalitat. La mortalitat entre joves i adults va minvant però sense arribar globalment als efectes del descens de la natalitat.

En el conjunt de les Illes Balears l'any 1930 hi habitaven un 32,25 ‰ de persones de menys de 20 anys, 59,17 ‰ de persones d'entre 20 i 60 anys, i un 8,58 ‰ de persones de més de 60 anys.

Es pot parlar en conseqüència d'un lleuger estrangulament de la piràmide d'edats.

Mallorca des de ja feia uns quatre o cinc anys ja no era un focus d'emigració constant, de totes maneres serà a partir de la depressió de 1929 quan pràcticament acabarà l'emigració i començarà el retorn massiu dels mallorquins que havien emigrat sobretot a Amèrica. També hi haurà dificultats per als emigrants temporals sobretot a França.

³ El curs 1980-81 vaig obtenir un ajut de treball de la Caixa d'Estalvis de Balears per a l'elaboració i presentació de la tesi doctoral.

⁴ Dades del cens de població de 1930.

Menorca, Eivissa i Formentera continuen amb una forta emigració. Veient sobretot els efectes de la crisi de 1929 ens trobam amb que es frena en gran mesura aquesta emigració principalment als països de Sudamèrica, si bé el corrent migratori menorquí i eivissenc continuarà.

La crisi industrial menorquina deguda a no trobar mercats exteriors i a l'escàs desenvolupament eivissenc, són les causes fonamentals d'aquesta emigració que només es veu frenada quan amb la crisi del 29 molts de països no accepten més immigrants.

La instrucció elemental és deficient en el conjunt de les Illes Balears. L'analfabetisme en els pobles del Pla i a la Muntanya de Mallorca, de la majoria d'Eivissa i Formentera és molt elevat, sobretot entre les dones.

La població activa ha passat d'un 34,5 % l'any 1920 a un 40,8 % l'any 1930. El sector primari ha davallat passant d'un 55,7 % a un 39,7 %, el secundari ha augmentat passant d'un 18,1 % a un 23,5 %; el terciari també ha augmentat, més que no el secundari, passant d'un 34,5 % a un 40,8 %.⁵

Cal remarcar les diferències existents entre cada illa i entre unes poblacions i altres. Els canvis han afectat fonamentalment la Ciutat de Mallorca, la Vila d'Eivissa i en els pobles a on s'ha donat un augment de població i on les estructures de la propietat agrícola s'han anat canviant al mateix temps que hi ha hagut una certa industrialització o una economia més de serveis. En general aquests factors van interrelacionats i és donaran unes diferències importants entre uns nuclis de població i uns altres.

L'activitat econòmica

L'activitat econòmica que es desenvolupa és desigual a cada una de les illes.

A Mallorca, es pot afirmar que cap a l'any 1930 trobam un òptim quant a la producció i exportació agrícola, i també en el fet que s'ha donat un important accés a la petita i mitjana propietat per part dels pagesos, si bé el fenomen no ha estat general ni ha substituït l'hegemonia dels gran senyors de possessions.⁶

Les condicions de compra de la terra han estat gravoses tant si el sistema de compra és directament als senyors o a través de crèdits ban-

⁵ BARCELÓ PONS, Bartomeu: Evolución reciente y estructura actual de la población en las islas Baleares. C.S.I.C., Madrid-Ibiza 1970.

⁶ CELA CONDE, Camilo José: Capitalismo y campesinado en la isla de Mallorca. Siglo XXI, Madrid, 1979.

caris. Els interessos i els terminis representen dificultats per als pagesos. Una altra dificultat és que la majoria de terres que es posen a la venda representen problemes per als cultius intensius. Moltes vegades es tractava de garrigues o pinars i necessitaven una gran feina per a convertir-les en horts i sobretot en terres de reguiu.⁷

A excepció del Prat de Sant Jordi i Son Ferriol, Sa Pobla, Muro, Campos, Felanitx, Manacor i alguns altres pobles, a la majoria de Mallorca els petits propietaris o alguns membres de la família es veuen obligats a fer d'arrendadors, amitgers o jornalers dels senyors per a poder millorar la seva situació econòmica i social.

Les millors tècniques, sobretot la utilització dels adobs i l'associació de la ramaderia a l'agricultura tenen prou divulgació en aquests anys. L'agricultura representa una font d'ingresos important.

La intervenció de la banca en el sector agropecuari és freqüent a través dels préstecs o hipoteques. La Banca March és l'entitat financiera que registra més operacions d'aquest tipus, sobretot en el concepte de parcel·lacions de finques amb una major activitat l'any 1930 que el 1931. També és important el paper a la pagesia d'altres entitats bancàries com el Banc Agrari, el Fomento Agrícola de Mallorca, la Caixa de Pensions, la banca local (Bancs de Sa Pobla, Manacor, Lluçmajor...)⁸.

El manteniment de la gran propietat se segueix donant fonamentalment al Pla, la Muntanya i a la Marina de Lluçmajor.

Les exportacions agràries varen ésser molt importants fins a la crisi de 1929 destacant-ne l'ametla, polpa de fruita, figues seques... També va ésser molt important l'exportació de porcs cap a Barcelona i es va intentar la venda a la península de xots i llana.

Es pot parlar que entre el mercat interior i les exportacions agrícoles, tant les tradicionals de fruites seques com les novelles, entre les que es pot incloure la patata, havien significat per a tota la pagesia mallorquina un òptim i una estabilitat cap a l'any 1929. La crisi de les exportacions que trobam l'any 1930 i l'any 1931 degut a la crisi internacional, representarà una pèrdua important de beneficis si bé l'estabilitat del sector agrari se seguirà donant.⁹

La indústria mallorquina es manté bloquejada. No hi ha un mercat interior fort i les exportacions ja fa anys que són febles. Es pot parlar d'una crisi que ja ve de temps enrera i que afecta fonamentalment al calçat i al teixit. Les indústries que tenen certa activitat i en

⁷ La història oral la publicació "Mallorca agrícola" i els contractes de compres de terres ens donen abundant informació.

⁸ Memòries de la Cambra de Comerç i del Banc de Crèdit Balear.

⁹ QUINTANA PEÑUELA, Alberto; El puerto de Palma de Mallorca, "Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca" núm. 682, 1974.

expansió són les derivades de l'agricultura o de la ramaderia, com les indústries agrícoles de Mallorca, alguna de vinícola, i algunes indústries específiques com les perles de Manacor i la griferia de C'an Bua-des.

Algunes activitats econòmiques relacionades amb els serveis com les fàbriques d'electricitat, les companyes d'autobusos, els ferrocarrils, la companyia de tramvies, les navieres i els consignataris són activitats econòmiques que es comencen a desenvolupar i que el fet del turisme ajudarà a que es desenvolupin amb més força de la prevista. El mateix succeix amb el sector del comerç.

Un factor exterior que ja té aquests anys prou importància és el turisme. L'augment que ja és considerable cap a l'any 1929 i que va augmentant fa que aspectes com la promoció exterior, la millora de la infraestructura i l'atenció als visitants siguin debatuts i que comencin una sèrie de realitzacions tant de particulars com d'organismes públics. "El Fomento del Turismo de Mallorca" aglutina hotelers, comerciants i alguna gent interessada en aquesta nova activitat econòmica.¹⁰ L'edició de fulletons, l'organització d'excursions, l'estudi de les deficiències de camins i carreteres... són aspectes importants. La Diputació Provincial treballarà en el pla de carreteres. L'atenció del govern de l'Estat a aquest sector econòmic no és dòna en aquest període malgrat hi hagi una oficina turística.

La crisi de 1929 afecta a Mallorca fonamentalment en la disminució d'exportacions agrícoles, i en el fet que també minvarà fins al punt de pràcticament desaparèixer l'emigració. Fins i tot començarà el retorn dels emigrants. Els efectes en els altres sectors econòmics es veuen amortiguats en part pel turisme. De totes maneres la desocupació comença a ésser considerable a la Ciutat de Mallorca i a alguns pobles, sobretot del sector de la construcció i amb l'agreujament de la crisi del calçat i del teixit. La crisi anirà augmentant els anys següents.

La classe dominant mallorquina organitzada en gran part a través de la Federació Patronal de Mallorca, Cambra de Comerç... mantindrà una actitud a la defensiva davant la crisi i davant el canvi de sistema polític. Es una característica bàsica la interrelació existent entre senyors de terres i interessos industrials, turístics o de les entitats financeres. El control de persones com Joan March a través de les activitats econòmiques complementàries: comunicacions, banca, exportacions, propietat de la terra, és clar. El caciquisme provinent

¹⁰ BARCELÓ PONS, Bartomeu; El turismo en Mallorca en la época 1925-1936. "Boletín de la Cámara Oficial de Comercio Industria y Navegación de Palma de Mallorca", núm. 651-652. 1966.

d'aquests sectors econòmics es va seguir donant a Mallorca durant aquesta època. Si bé en parlar de caciquisme cal tenir present més grups a més del de Joan March.¹¹

L'activitat econòmica a Menorca en el període que estudiem ve caracteritzada per una forta crisi industrial. El fet que la indústria menorquina i pràcticament el conjunt de la seva economia depengui fonamentalment de l'exterior fa que la crisi de 1929 agreugi encara més la situació de la llarga crisi que patia feia anys la indústria del calçat fonamentalment.

L'agricultura menorquina a través de la ramaderia associada a ella, manté una sèrie d'activitats prou importants al mateix temps que la introducció i perfeccionament de l'agricultura dona avantatges als pagesos menorquins. Són aquests sectors els que exporten sobretot cap a Barcelona si bé no es pot parlar d'una millora sistemàtica de l'agricultura i ramaderia menorquines en part pel fet del sistema de les relacions socials a la terra. S'intenten una sèrie de millores tècniques a l'agricultura i ramaderia i també es realitza una tasca cultural destinada a la pagesia però no es resol en absolut la problemàtica econòmica menorquina a través de l'agricultura i sobretot a partir de les reivindicacions dels jornalers es pot veure que la problemàtica agrària menorquina era profunda.¹²

La desocupació a la majoria de pobles de Menorca fou molt important i l'única sortida que es va trobar varen ésser les obres públiques, alguna d'elles relacionada amb l'exèrcit. En aquest sentit els ajuntaments tengueren que resoldre diversos problemes plantejats per la Federació Obrera Menorquina i gestionar davant el govern de la Segona República possibles obres públiques i un fons d'ajuda als aturats.¹³

Es va començar a plantejar, sobretot a Maó, la necessitat que el corrent turístic que es començava a donar pel Mediterrani Occidental arribàs a Menorca i per això es veu la necessitat que existesquin hotels i de seguir el procés mallorquí. De tota manera en aquesta època que treballam no es passa d'un plantejament amb poques concrecions.

La patronal menorquina no actuava absolutament unida. Hi havia un important sector de senyors de mitjanes empreses que políticament militaven en el republicanisme, algunes vegades es crearen contradiccions molt fortes davant la lluita del moviment obrer com l'any 1930 amb la "vaga des velló" a Alaior. Aquesta burgesia republicana

¹¹ CARR, Raymond; España 1808-1939. Ariel, Barcelona, 1970. En aquesta obra es qualifica Mallorca com a "feudo de March".

¹² "Revista de Menorca" i butlletins de la Cambra Oficial de Comerç de Menorca.

¹³ "Boletín mensual de la Federación Obrera de Menorca".

va afavorir el predomini republicà a l'illa del començament de la Segona República si bé en el terreny patronal existiren abundants contradiccions.¹⁴ L'altre sector de l'empresariat menorquí, sobretot senyors de grans extensions de terra, actuaven d'acord amb unes orientacions molt més a la defensiva i rebujtant els possibles avanços socials i polítics.

A Eivissa i Formentera la característica fonamental és l'aïllament existent. Només es pot parlar que hi havia realment un nucli urbà, Vila, la resta era població dispersa aglutinant Sant Antoni unes tres-centes cases. L'activitat econòmica fonamental era l'agricultura gairebé tota de subsistència, si bé es donava alguna exportació agrícola o ramadera. La divulgació de noves tècniques agràries es va donar des de 1930.

Les Salines d'Eivissa i de Formentera, activitat econòmica tradicional, veren davallar la seva exportació.

Els sectors industrials eren molt reduïts si bé es comença a plantejar la necessitat de desenvolupar alguna indústria com la de l'esperit, derivada en part de productes agrícoles, i també aconseguí que es creàs alguna indústria, sobretot de teixits.¹⁵

Els sectors no agrícoles, concretament el dels picapedrers, dels treballadors de les salines i els treballadors del moll, foren sectors relativament conflictius degut als jornals baixos.

Devers l'any 1930-31, es varen començar a impulsar les entitats financeres: Banc de Crèdit Balear, Caixa de Pensions, i sobretot s'enfortirà l'actuació de la família Matutes coordinada des del primer moment amb Joan March, tant en les activitats financeres com polítiques.

Eivissa i Formentera mantingueren una activitat econòmica molt reduïda, pràcticament de subsistència, i els factors nous com la possible industrialització o l'arribada d'un possible turisme, sobretot a la banda de Sant Antoni, representaren unes esperances de desenvolupament impulsat per alguns sectors socials però tenint en compte un aïllament de la majoria de la població que es dedicava a l'agricultura o a la pesca.¹⁶

Una característica comuna a tota la societat agrària de les Illes Balears fou l'estalvi que en aquells anys va anar cresquant tant a les entitats bancàries com a les caixes d'estalvi. Aquest factor va anar molt

¹⁴ Cal tenir presents les actituds d'alguns grups de republicans, fonamentalment els partidaris d'Alejandro Lerroux. Algunes informacions es poden treure a través de "La Voz de Menorca".

¹⁵ "Diario de Ibiza" i "La Voz de Ibiza".

¹⁶ VALLÈS COSTA, Rosa; Contribución al estudio del turismo en Ibiza y Formentera. "Boletín de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca" núm. 676-677, 1972.

relacionat amb el plantejament de la seguretat que es pugués obtenir a través de les assegurances, sobretot per als accidents i la vellesa.¹⁷

En els sectors econòmics de la indústria i finances, l'estalvi no aconsegueix augmentar gaire, com el valor de les accions.

A Menorca la Cambra de Comerç, aglutinava un important sector de comerciants i de industrials, el mateix succeïa a Mallorca i els butlletins d'ambdues cambres juntament amb publicacions com "Mallorca Agrícola", "El Campesino", d'Eivissa, "El Intermediario" de Mallorca fonamentalment, recullen l'activitat econòmica bàsica d'aquesta època.

La situació laboral

La situació laboral d'aquesta època està estudiada des d'una sèrie d'aspectes: condicions laborals, associacionisme obrer, presa de consciència de classe, a través sobretot de l'estudi de la premsa obrera, i les actituds polítiques davant el moviment obrer.

Les condicions laborals devers l'any 1930 presentaven una gran diversitat entre els distints sectors de l'activitat econòmica i també amb importants diferències entre les diverses illes i entre determinades comarques. La característica comuna eren les dificultats dels assalariats per a tenir un jornal suficient pel cost de la vida i unes condicions de treball, assegurances i retir adequats. A la pagesia les condicions laborals eren molt diverses segons es tractàs de jornalers, missatges, amitgers, arrendadors o propietaris. Els jornalers eren abundants i malgrat la legislació social de la Segona República no es pot parlar que millorassin gaire la seva situació. Els jornals restaren baixos fonamentalment a les zones de secà i degut a la manca de feina. La jornada de treball superava les vuit hores.

El decret del 12 de juny de 1931 del govern republicà sobre accidents de treball a l'agricultura féu que amb rapidesa els patrons agrícoles organitzassin una mutualitat social per a tal de cobrir el risc de possibles accidents laborals.

Al mateix temps que va existir una legislació respecte a jornalers millorant la seva situació, també es dictaren normes respecte a millorar la situació dels missatges, molt concretament el fet que tenguessin una habitació per a romandre. L'associacionisme obrer entre els jornalers i missatges no fou gaire important si bé es pot parlar d'un augment de jornalers sobretot a la UGT, les campanyes en aquest sentit sobretot de la Federació Obrera Menorquina foren abundoses.

¹⁷ Las notícies són nombroses però manca profunditzar una sèrie d'aspectes ja que fins ara els arxius de les caixes d'estalvis i de la banca no han estat consultats.

Els patrons agrícoles, sobretot els grans propietaris, es caracteritzaren per la seva organització a través de les cambres agràries i de l'anomenat "Sindicato Agrícola", promovent diverses accions de protesta contra l'actuació del govern tant en matèria de legislació laboral com davant el fet de la depressió econòmica per la minva d'exportacions agrícoles que tant afectà la pagesia.

La situació social d'amitgers, arrendadors i amos de possessió, fou d'una certa estabilitat, aconseguint en determinades oportunitats poder adquirir petites propietats.

El sector dels petits propietaris malgrat les dificultats per a adquirir propietats, dificultats sobretot del tipus d'interès, dels terminis per a pagar i de les terres en venda, va ésser de prosperitat sobretot en els llocs que aconseguiren transformar garrigues o pinars en horta amb els seus pous.

La por a la reforma agrària fou una constant entre els propietaris. El fet que hi hagués hagut parcel·lacions fou considerat pels propietaris com a un model de reforma agrària fet prèviament a Mallorca. En tot moment s'afirmava que el latifundisme no existia a les illes Balears.¹⁸

El sindicalisme de classe i en general totes les organitzacions republicanes i socialistes tingueren poca incidència a la pagesia en part per la manca d'alternatives concretes i pel predomini econòmic dels senyors. Es féu una important tasca ideològica des de l'any 1930 per a allunyar tota la pagesia de les posicions republicanes entorn a millorar la tècnica agrícola i entorn a propugnar la propietat. El sindicalisme catòlic sobretot a Eivissa i a Menorca, féu una ofensiva organitzativa en aquest sentit amb resultats prou exitosos. Cal remarcar la relació existent entre senyors, sectors de l'Església, pagesos i alguna entitat d'estalvi i previsió social com la "Caixa de Pensions".¹⁹

La legislació social de la Segona República respecte a la jornada laboral de vuit hores contracte de treball i jurats mixtos de treball, juntament amb els esforços en matèria de previsió social sobretot accidents de treball i jubilació, representaren un gran optimisme entre les classes populars. Els comitès paritaris foren desbordats i superats malgrat sectors socialistes seguissin mantenint una posició favorable. Aquesta esperança generalitzada entre els treballadors de la indústria i construcció fonamentalment es va trobar amb tres impediments impor-

¹⁸ "Mallorca Agrícola", "El Cam esino", "El Iris" i en general la premsa diària.

¹⁹ Si bé els sindicats catòlics agraris tenien una existència des de la Restauració, a partir de 1930 s'intenta donar-los un impuls molt fort des d'Eivissa i Menorca. Les notícies de premsa provenen fonamentalment de "La Voz de Ibiza" i "El Iris" de Ciutadella.

tants: L'atur, important a Menorca, la Ciutat de Mallorca i a algunes poblacions de Mallorca; la resistència de determinats patrons a acceptar la legislació social de la Segona República sobretot en la qüestió de les vuit hores de jornada laboral i en tercer lloc els enfrontaments entre el sindicalisme, que l'una banda cercava reformes socials i d'altra banda un sector propugnava accions de caire més revolucionari, essent superada en algunes ocasions la primera opció (socialista) per alguns grups (anarco-sindicalistes o comunistes).²⁰

La formació professional restà pràcticament inèdita si bé algunes entitats com l'Escola d'Arts i Oficis i el "Instituto de la Mujer que Trabaja" de la Caixa de Pensions, mantengueren una sèria activitat.²¹

L'associacionisme obrer anà cresquant durant els dos anys que estudiem. El sindicat majoritari fou la UGT que o bé directament o bé a través de les diverses societats obreres de cada poble o també per branques de producció, aconseguí una presència massiva a tots els sectors professionals i a gairebé totes les localitats. Fou freqüent que les societats obreres s'anassin acostant a la línia de la UGT i d'aquesta manera el caràcter unitari del moviment obrer anava perdent força, si bé existiren protestes a determinades associacions obreres. El gener de 1930 la Federació Obrera Menorquina seguint aquesta orientació es va adherir a la UGT restant al marge els sabaters d'Alaior que actuaren a través del "Sindicato de Oficios Varios" d'acord amb la CNT.

La UGT a les darreries de 1931 tenia prop de 3.700 afiliats fonamentalment als sectors del teixit, pell, picapedrers, vidre i fusta. La seva lluita per tal d'aconseguir sous millors, la jornada de les vuit hores, assegurances... fou constant obtenint alguns èxits sempre d'acord amb el govern republicà socialista.

La CNT el juny de 1931 tenia devers 1.025 afiliats. La seva actuació fou important en el sector del moll, vidre i picapedrers. Els seus nuclis fonamentals a més d'Alaior foren la Ciutat de Mallorca, Inca i alguns grups a través del "Sindicato de Oficios Varios" a Eivissa i Formentera.

Els conflictes anaren en augment durant l'any 1931, destacant-se bàsicament el del moll de la Ciutat de Mallorca, de la construcció o distintes localitats, de la sabata a gairebé tots els centres industrials i el dels teixits. Els resultats obtinguts foren diversos i desiguals, alguns augments de sous i en algunes ocasions no s'aconseguí res. La resistència patronal anà augmentant essent-ne pràctica habitual el lo-

²⁰ "El Obrero Balear", "Nuestra Palabra" i "Cultura Obrera" ens presenten abundants polèmiques.

El setmanari "Adelante" analitza aspectes dels jornals i de les resistències de la patronal.

²¹ Memòries de l'Escola d'Arts i Oficis de Palma de Mallorca. La publicació "Vida Femenina Balear" dona notícies si bé es qualificada de reaccionària per "La Sotana Roja".

caut. El governador civil i fins i tot el govern de la republica hagué de gestionar que algunes fàbriques tornassin obrir les seves portes.²²

Sobretot en el conflicte del moll de la Ciutat de Mallorca la UGT i l'ajuntament republicano-socialista de Ciutat foren superats per un plantejament de vaga revolucionària protagonitzada per anarco-sindicalistes i comunistes, donant-se una repressió important fins amb un mort.

En el camp del cooperativisme les iniciatives de l'associacionisme obrer d'èpoques anteriors continuaren, d'aquesta època en destaca la cooperativa de producció, consum, estalvi i mutualisme de Lluçmajor, que fundada l'any 1929, si bé hi havia nuclis anteriors, es desenvolupà plenament en aquest temps.²³

L'associacionisme obrer intentà una important tasca cultural a través de les cases del poble i dels bolletins, octavilles... Les conferències d'intellectuals sobre temes diversos des de la sanitat a la constitució, el liberalisme, el socialisme, la cultura... eren habituals.

A més dels problemes de la desocupació, l'enfrontament entre les opcions sindicals i la resistència patronal a determinades reivindicacions, també es va donar que alguns senyors sobretot a pobles de fort predomini senyorial com els del Pla i la Muntanya de Mallorca, es negassin a contractar treballadors afiliats a les societats obreres.²⁴

El sindicalisme catòlic en aquest període anà perdent una mica de força sobretot en els sectors industrials, si bé sobretot l'any 1930 mantengué una activitat forta. Les conferències, les activitats culturals, especialment a la "Federación Obrera Católica" de la Ciutat de Mallorca, i en els sindicats catòlics agraris de Menorca i d'Eivissa, eren abundants. Els temes de què més es parlava a part dels culturals eren el retir obrer, la desocupació, les assegurances socials i el salari familiar. Arribada la Segona República observam una certa decadència d'aquests sectors, si bé la seva supervivència sobretot en els sectors de l'agricultura fou un fet i a finals de 1931 observam una reestructuració i un enfrontament amb UGT i CNT creixent aprofitant fonamentalment el tema del clericalisme i de l'anti-clericalisme. Es plantejà a partir de les opcions catòliques la necessitat de fer front al moviment obrer socialista i anarco-sindicalista. L'empenta decisiva en aquest sentit es donarà quan les dretes mallorquines s'aglutinaran a partir sobretot d'"Unión de Derechas".²⁵

²² GABRIEL, Pere; El moviment obrer a Mallorca. Curial, Barcelona, 1973. Memòries dels congressos d'UGT i CNT.

²³ A Lluçmajor es troben prou notícies i testimonis. En aquests moments encara existeix la problemàtica del patrimoni de la Cooperativa que va ésser incautada amb la guerra civil.

²⁴ "Adelante", setmanari anticaciquil d'esquerres fa denúncies en aquest sentit.

²⁵ "Nuestra hoja", d'Eivissa; "El ris" de Ciutadella i "El Seglar Católico" i "Verdad" y Justicia" de Mallorca.

La presa de consciència de classe es dona fonamentalment a través de les conferències, activitats culturals i especialment de la premsa obrera.

Una característica és la manca d'anàlisi de la realitat de cada illa, sobretot cercant alternatives, si bé es fan esforços constants i es pretén que el règim republicà es consolidi, aquesta opció és la del moviment obrer d'inspiració socialista que és la majoritària.

La premsa obrera més important és "El Obrero Balear" i el "Boletín de la Federación Obrera de Menorca" de tendència socialista; "Cultura Obrera" de tendència anarco-sindicalista; "Nuestra Palabra" de tendència comunista, substituït per "El Comunista Balear" a una època de suspensió de "Nuestra Palabra".

La premsa anarco-sindicalista no es publicarà fins al tercer trimestre de 1931 per tant sorgí amb un endarreriment important. La comunista en canvi ja era present el gener de 1931. La socialista va esser present sense interrupcions en tot el període. D'especial importància per a la presa de consciència d'amplis sectors de classes populars foren les publicacions de tipus republicà d'esquerra independents "Adelante", autoanomenada "semanario anticaciquil de izquierdas", algunes altres iniciatives i sobretot "Copeo", l'any 1930, i "Foch y Fum" l'any 1931 si bé el seu objectiu bàsic era a través d'una actitud satírica fer una política anticaciquil.

Les publicacions de les organitzacions republicanes "Proa" a Eivissa, "Ciudadania" a Mallorca, el diari "La Voz de Menorca" a Maó, nombrosos setmanaris de tipus comarcal com "El Pueblo" d'Andraitx, "La Razón" d'Algaida, "El Republicano" de Sineu... a partir d'una entesa amb les societats obreres de cada poble promogueren un plantejament contra el caciquisme, a favor de les reformes socials i de consolidació del règim republicà.

El sindicalisme catòlic tengué els seus òrgans d'expressió a través de diverses publicacions catòliques que insistiren repetides vegades en l'intent de l'obrerisme catòlic. El llenguatge utilitzat era obrerista en moltes ocasions. "Verdad y Justicia" a Mallorca; "El Iris" a Ciutadella de Menorca; "Acción", "Excelsior" i "Nuestra Hoja" a Eivissa i "El Seglar Católico" a Mallorca, n'eren mostres.

Les actituds polítiques davant el moviment obrer foren diverses i de vegades trobam certes contradiccions. El republicanisme i el socialisme promogueren una tasca conjunta si bé alguns sectors de patronal d'ideologia republicana com el d'Alaior ja l'any 1930 amb la "vaga des velló" tengueren enfrontaments amb el moviment obrer. A Maó i a Ciutadella hi hagué problemes en el mateix sentit. La divisió del republicanisme entre Acció Republicana i el de tipus radical, a més d'altres

grups republicans, accentúa diversos problemes referits a les actituds del republicanisme envers dels moviment obrer. Els socialistes també manifestaren repetides ocasions els seus problemes derivats a vegades de compartir el poder municipal a diverses poblacions amb la burgesia republicana. Distintes alternatives sobretot a l'atur plantejades com la realització d'obres públiques anaven lentes en la seva realització.

El regionalisme no va presentar l'any 1931 gaire opcions respecte al moviment obrer. Un model social avançat i de concòrdia entre capital i treball era el seu objectiu però degut en part a la seva manca de presència en el moviment obrer, excepte algun petit grup de moviment obrer catòlic féu que no s'aprofundís gaire aquest aspecte. Cal recalcar que el model econòmic regionalista es basava fonamentalment en l'agricultura de mitjancers propietaris i també plantejaren el turisme com a opció econòmica important per a resoldre la problemàtica mallorquina.²⁶

El partit liberal posteriorment Republicans de Centre, dirigits per Joan March, donat el seu predomini econòmic a sectors tan importants com exportacions agrícoles, banca, propietat de la terra i transport, i donada la forta dependència de molts de treballadors del seu poder econòmic, no planteja cap casta d'alternativa organitzativa, recalcant durant l'any 1931 la necessària moderació a l'hora de resoldre els problemes socials, fugint dels extremismes i plantejant alguns dels seus membres com Roca Waring i fins i tot Alemany l'autonomia de les illes Balears com a alternativa a la problemàtica econòmica i social existent. A ran de certs conflictes socials com el del moll de la Ciutat de Mallorca s'acusarà a en March de boicotejar el moviment obrer a la vegada que s'ataca amb profunditat el seu caciquisme.

L'actitud política clau entorn al moviment obrer a partir de les dretes és la d'"Unió de Derechas" plantejada amb tota claredat el darrer trimestre de 1931 si bé hi havia precedents de determinats sectors conservadors a través sobretot de premsa catòlica i d'alguns grups del sindicalisme catòlic.

L'objectiu bàsic d'"Unión de Derechas" era crear una força de xoc enfrontada a la resta del moviment obrer a partir d'una agrupació mixta de patrons i treballadors perseguint l'harmonia entre aquests dos sectors. Donar feina als treballadors afiliats a aquests tipus de sindicalisme, promoure un diari catòlic, fer donatius i altres aspectes de

²⁶ A "La Veu de Mallorca" trobam força referències concretes de política social i econòmica. A "La Nostra Terra" hi ha algunes referències sobretot amb el tractament del tema del turisme. Cal remarcar que "La Nostra Terra" era òrgan de l'Associació per la Cultura de Mallorca i els col·laboradors si bé majoritàriament eren regionalistes o republicans federals presentaven una línia oberta d'opinió.

caritat, promoure aspectes culturals... Sobretot es tractava d'aconseguir a partir de certs principis democrata - cristians d'aglutinar una àmplia força de treballadors amb una organització ferma i amb capacitat negociadora enfront dels diversos conflictes socials. El fet de poder aglutinar sectors catòlics sobretot a partir de determinats fets anticlericals representà juntament amb la gravetat de la situació social a finals de 1931 una possibilitat important per aquest sector polític.²⁷

El poder polític

S'ha dividit el treball des d'un punt de vista cronològic en dos períodes. El primer des de la caiguda de la Dictadura del general Primo de Rivera a finals de gener de 1930 fins al 12 d'abril de 1931 en què se celebraran les eleccions municipals que donaran lloc al canvi de règim. El segon des del catorze d'abril de 1931 fins a l'aprovació de la Constitució de la Segona República Espanyola.

El primer període és caracteritzat per la normalització progressiva de les llibertats democràtiques. Els grups polítics que havien estat perseguits el temps de la Dictadura fonamentalment els republicans, els regionalistes, els comunistes i els anarco - sindicalistes, comencen a refer la seva política convocant assemblees i intentant d'espargir la seva ideologia.

El republicanisme s'aglutinarà entorn del partit republicà federal i es pot parlar d'una incidència només a una sèrie de poblacions: Ciutat, Manacor, Lluçmajor, Campos, Santanyi, Andratx, Esporles i Montuiri. El partit socialista pràcticament es troba en la mateixa situació si bé amb menys incidència. Pel que fa a Menorca sobretot a Maó i Es Castell hi ha un fort predomini republicà i a tota Menorca hi haurà des del febrer de 1930 grups republicans i alguns elements socialistes amb prou incidència. A Eivissa l'organització republicana és molt minvada i només hi ha alguns elements a Vila. A Formentera entorn a un grup de treballadors de Ses Salines, en concret entre sindicalistes i republicans hi haurà un grup d'acció important.

Els grups polítics conservadors i liberals majoritàriament no havien col·laborat amb la Dictadura al menys d'una forma explícita i d'aquesta manera a partir del febrer de 1930 refan la seva línia política ressenyant el seu esperit democràtic i considerant la Dictadura com un parèntesi nefast. A Eivissa molt aviat trobarem el partit liberal re-

²⁷ Pel novembre de 1931 aquest objectius ja es troben explicats. L'any 1932 publicaren "Acción social".

gionalista eivissenc que el 1930 i el 1931 sobretot segueix les directrius de Cambó, dirigit per Roman que intenta fer una política regionalista igualment que el partit regionalista de Mallorca i el Centre Autonomista. Aquests dos darrers grups tendran una forta empenta organitzativa allunyats en les seves posicions polítiques dels liberals i conservadors i atacantlos de grups caciquils.

Els grups polítics que havien format part del poder durant la Dictadura de Primo de Rivera, restaran en un primer moment desconcertats però amb una certa rapidesa intentaran donar suport a algunes de les opcions polítiques de dreta intentant en tot moment impulsar la unitat dels partits polítics que es definien com a monàrquics i catòlics.

La tasca organitzativa de tots aquests grups va ésser important durant l'any 1930 i començament del 31. Els més actius foren els republicans i els regionalistes però també, cal tenir molt en compte els liberals que varen ocupar majoritàriament els principals llocs en els ajuntaments en els canvis que hi va haver, ja que els ajuntaments varen ésser retornats a les organitzacions polítiques elegides anteriorment a la Dictadura. La presència de liberals i conservadors era majoritària de forma gairebé absoluta amb alguns regidors republicans a la Ciutat de Mallorca i a Menorca fonamentalment. El grup socialista també es va desenvolupar amb prou força a partir sobretot del moviment obrer i intentant l'acostament de sector intel·lectuals. La tasca de mitings divulgadors de la democràcia i la necessitat de arribar a tots els racons va fer intensificar les publicacions republicanes que s'oposaven a tota la propaganda continuista que era massiva a través dels diaris. D'aquesta manera trobam a "Ciudadania" el tercer trimestre de 1930 el començament de la divulgació dels plantejaments republicans amb força, igualment a "La Voz de Menorca".

Les polèmiques foren abundants entre els sectors conservadors i els sectors republicans i ja es comença a plantejar la problemàtica religiosa com a una de les bàsiques. Certs grups religiosos començaren a polemitzar amb els grups republicans sobretot amb alguns intel·lectuals com Gabriel Alomar entorn a la qüestió del laïcisme.²⁸

La tasca dels republicans i socialistes va ésser constant quant a propaganda i organització, si bé no es pot dir que les campanyes generals tenguessin una incidència molt forta. Tengueren dificultats d'expressió i verem com els eren prohibits alguns actes públics. Quan es començava l'any 1930 l'Associació per la Cultura de Mallorca impulsà

²⁸ Destaca fonamentalment la revista mensual "Studia" del "Círculo de Estudios".

tota una sèrie d'activitats de tipus cultural però que tenen una incidència política important ja que prepararan el camí del plantejament del futur projecte d'Estatut d'Autonomia.

El republicanisme va avançar igualment com el socialisme a un ritme desigual entre les distintes poblacions i entre les distintes illes. D'aquesta manera ens trobam amb que Menorca té l'índex més alt d'activitat republicana. Davant aquest avanç del republicanisme que amb els fets de Jaca rebrà un impuls important, la dreta comença a reaccionar en favor d'una reforma del sistema. Trobam sectors que preveuen un govern inspirat en el cambronisme on democràcia i autonomia tendran bastanta importància. Altres sectors es mouen entorn a la ideologia i plantejaments del partit liberal. S'intentarà una reforma del sistema a partir del projecte d'eleccions generals del febrer de 1931. L'abstencionisme actiu de republicans i socialistes a tot l'Estat fa que aquest projecte es torni inviable. La situació es va tornant tensa a alguns nuclis de població. Les campanyes contra el caciquisme de la premsa republicana, socialista i de "Foch y Fum" s'intensifiquen. Les alternatives que es presenten a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 són clares: d'una part els conservadors i liberals amb moltes d'oportunitats units plantegen un continuisme a tots els nivells cercant el suport de l'Església i identificant l'estabilitat amb el seu programa; mouran tota la xarxa del caciquisme a fi que el poder municipal sigui ocupat per amos de possessió, mercaders..., grups en definitiva propers a Joan March o a sectors diversos del conservadorisme. L'article 29 de la Llei electoral féu que a les Illes Balears no hi hagués eleccions a catorze poblacions, destacant el fet que dels regidors proclamats n'hi hagués 151 monàrquics, 15 republicans i 2 socialistes. Els pobles de la Muntanya i del Pla de Mallorca, Alaior i Ciutadella foren els llocs on s'aplicà l'article 29, resultant només elegits 15 republicans i 2 socialistes. A excepció de Ciutadella on els republicans foren majoria tota la resta dels pobles els grups monàrquics eran predominants.

La convocatòria d'eleccions municipals per al 12 d'abril de 1931 no agafava preparats suficientment els republicans i els socialistes, que obtingueren per elecció 94 regidors republicans i 14 socialistes, obtenint aquesta coalició electoral majoria només a Esporles, Montuiri, Maó, Es Mercadal, Sant Lluís, Es Castell. La majoria dels grups continuistes fou important si bé l'avanç republicà i socialista fou important i sobretot la irrupció dels regionalistes a moltes poblacions tenguè una importància decisiva. El lloc més endarrerit des de l'òptica del possible canvi de règim era Eivissa, el més propens al canvi de règim era Menorca. Formentera aconseguia uns resultats propers al canvi igual que una sèrie de pobles de Mallorca, i Ciutat de Mallorca.

Les denúncies de caciquisme i el canvi de règim del 14 d'abril de 1931 va fer que el 31 de maig del mateix any se celebràs una segona volta d'eleccions municipals a tota una sèrie de poblacions de Mallorca i d'Eivissa, en total a 15 poblacions, sortint-ne guanyadors els grups republicans socialistes a la Ciutat de Mallorca, Alaró, Binissalem, Felanitx, Inca, Manacor i Pollença. D'aquesta manera s'aconseguia que el poder municipal restàs dividit entre els grups monàrquics i els grups republicans.

L'actuació dels ajuntaments durant l'any 1930 tingueren unes connotacions de transició: projectes d'obres públiques, atenció a certes escoles, sollicituds de normalització lingüística, peticions d'amnistia... Posteriorment a les dues voltes de les eleccions municipals de l'any 1931 als ajuntaments on els republicans i socialistes tingueren majoria la tasca fonamental foren les obres públiques, en part per a alleujar l'atur, i l'actuació de tipus cultural concretada en la creació d'escoles, colònies escolars, biblioteques... El debat polític en aquests mateixos ajuntaments se centrà en molts avinenteses en les qüestions de caire religiós, fonamentalment el tema de l'escola laica i la separació de l'Església i l'Estat. La falta d'entesa entre els sectors republicans i Socialistes i alguns problemes a l'hora de poder realitzar certes tasques programades varen fer que algun ajuntament, bàsicament el de la Ciutat de Mallorca, tengués problemes importants a la majoria arribant-se fins a la dimisió del batle Llorenç Bisbal.

El canvi de Règim s'havia produït sense problemes gairebé de cap mena. La República fou rebuda amb esperança per part d'un sector important de grups que malgrat no haguessin votat a favor del règim republicà sí que varen manifestar la seva acceptació. El desconcert dels grups més oposats a la República fou important, si bé trobarem reaccions ràpides aprofitant per a afavorir les seves posicions alguns esdeveniments de caire anticlerical que es produïren el maig de 1931 si bé sense arribar als plantejaments anticlericals d'altres llocs de l'Estat Espanyol.²⁹

Les eleccions a diputats del juny de 1931 representaren una victòria dels grups republicans i socialistes obtenint 5 diputats per 2 del grup centrista anteriorment anomenats liberals. Les candidatures derrotades foren la Dreta Republicana, grup integrat per sectors de la "Derecha Republicana Liberal" i regionalistes, i la candidatura comunista.

Els resultats foren prou desiguals entre uns pobles i els altres. A Ciutat la victòria fou important per als republicanos - socialistes, en els

²⁹ Respecte al canvi de règim les reaccions foren diverses. De l'optimisme de "Foch y Fum", socialistes, republicans... a l'acceptació de "La Nostra Terra" i els dubtes o la posició en contra de la dreta i dels comunistes.

pobles del partit judicial de Ciutat també, al partit judicial de Manacor les diferències foren més petites i als del partit judicial d'Inca resultà vencedor el partit Republicà de Centre. A Menorca la victòria fou aclaparadora per als republicano-socialistes i a Eivissa per als republicans de centre. A Formentera es votà el bloc republicà socialista. Cal precisar que a Mallorca els republicans de centre i la dreta republicana si haguessin anat a una entesa electoral haguessin obtingut la victòria. Nomès a Menorca i Formentera hi havia un predomini clar republicano-socialista.

Les campanyes electorals s'havien caracteritzat d'una banda per afiançar la República amb la confiança gairebé màgica en el nou règim. D'altra banda intentant mantenir posicions. Es el cas de Joan March i el seu grup republicà de Centre. Els atacs de la dreta republicana al verguisme varen ésser molt forts ja que la manca d'entesa entre els dos grups significà la derrota quan electoralment malgrat el gran avanç republicano-socialista haguessin pogut guanyar. De tota manera cal remarcar que l'objectiu de Joan March sembla que es va aconseguir ja que fou elegit diputat.

Un dels candidats republicano-socialistes, Azaña, renuncià a l'acta de diputat per a les Balears i l'octubre del 31 es realitzà una segona votació amb tres candidats, Carreras, republicano-socialista; Pou, de Concentració republicana, i Adame, comunista. Resultà elegit Carreras que havia estat governador civil des del canvi de règim, si bé Pou resultà guanyador a Mallorca. Foren els vots de Menorca, Eivissa i Formentera que donaren l'escò a Carreras. Es plantejà l'enfrontament entre un candidat menorquí, Carreras, i un candidat mallorquí, Pou; també s'ha de tenir en compte el fet que els socialistes no acceptaren, al menys alguns sectors, Carreras, pel fet d'algunes actuacions represives quan era governador civil. El candidat comunista augmentà lleugerament els seus vots a la vegada que a Menorca el candidat feixista Albiñana obtengué un percentatge important de vots tenint en compte la irregularitat de la seva candidatura ja que no era candidat oficial.³⁰

Els mecanismes de canvi del règim havien funcionat de forma irregular. Si bé els canvis produïts varen ésser importants, en algunes ocasions sobretot si feim referència a l'administració es pot parlar de canvis més superficials que reals.

La discussió de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears significà per a alguns sectors una esperança si bé el resultat fou decepcionant. El plantejament autonòmic sorgí de l'"Associació per la Cultura de Mallorca", d'alguns membres de la Cambra de Comerç,

³⁰ QUINTANA, Josep Maria: Menorca, segle XX. Moll. Mallorca, 1976.

en concret de Roca Waring, i l'adhesió de membres de la Cambra Agrària. Intentaren que hi hagués un Projecte d'Estatut d'Autonomia aprovat en assemblea d'ajuntaments i entitats en el moment en què es discutís la Constitució l'estiu de 1931. El plantejament es feia a través d'entitats i no d'organitzacions polítiques. De fet només el partit regionalista, el partit republicà federal i alguns membres centristes participaren plenament en la divulgació del plantejament autonomista. Hi havia el precedent de Catalunya i també l'esperança que la República seria federal, si bé ja des d'un començament es podia observar d'una banda l'oposició del PSOE i de l'altra de la majoria d'organitzacions de dretas. Les polèmiques sobretot a través de la premsa foren dures destacant-ne ràpidament la posició de distints grups menorquins, que s'oposaven a l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia.³¹

A Menorca les postures no eren uniformes ja que un sector parlava d'autonomia administrativa per a Menorca tota sola, un altre parlava de relacions amb Catalunya i un tercer sector no plantejava gaire alternativa autonòmica. El balearisme com a marc institucional imposat no era acceptat si no partia del reconeixement de cada unitat territorial i de la representació paritària. Des d'Eivissa les polèmiques si bé en un principi no foren tan fortes com les de Menorca, també es desitjava la paritat.

L'assemblea del juliol de 1931 que va debatre el Projecte d'Estatut d'Autonomia no compta amb la presència dels representants de Menorca; els ajuntaments s'havien reunit en Es Mercadal i acordaren no assistir-hi en part alegant desconeixement. Els motius eren complexos a més a més de les posicions exposades s'ha de tenir en compte la influència de sectors del partit d'Alejandro Lerroux entre el republicanisme i també l'oposició socialista a les autonomies.

A més a més cal tenir en compte el desconeixement a nivell popular de la problemàtica autonòmica. L'assemblea de representacions de Mallorca i Eivissa va tenir lloc, es varen fer canvis després de debatre algunes esmenes, la paritat era admesa en el "Gran i General Consell", organisme de totes les illes Balears; el règim econòmic era un dels aspectes complexos, una esmena del representant de la Cambra de la Pro-

³¹ MURILLO, Andreu; Els intents autonòmics de Menorca. Segones jornades del CIEMEN. Publicacions de l'Abadia de Monserrat, 1978.

QUINTANA, Josep Maria; Els menorquins i l'autonomia. Moll, Palma de Mallorca, 1977.

SIMÓ, Guillem; Notes per a una història del projecte d'estatut d'autonomia de les Illes de 1931. "Randa" núm. 3. Curial, Barcelona, 1973.

MASSOT I MUNTANER, Josep; Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra. Publicacions de l'Abadia de Monserrat, Barcelona, 1978.

Cal destacar el recull de Gregori Mir "El mallorquinisme polític".

Isidor Mari i Guillem Simó tenen en preparació, està a punt de sortir o ja haurà sortit quan aquest article surti a la llum, una obra que recull el debat damunt el Projecte d'Estatut d'Autonomia.

pietat a la totalitat fou rebutjada. Demanava unes bases econòmiques prèvies. El tema econòmic quedava resolt amb un futur concert entre les Illes Balears i l'Estat.

La tasca de l'Avantprojecte d'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears i del Projecte d'Estatut de Mallorca i d'Eivissa si bé obria un camí, quedava enrevoltada de moltes contradiccions i quedaria damunt la taula.

Els grups republicans impulsadors de la idea de la república federal varen anar retrocedint en les seves posicions influïts pel lerrouisme; de fet el republicanisme ja presentava símptomes de feblesa i de fraccionament l'estiu de 1931 preveient la divisió que es produí el gener de 1932.

Una de les qüestions poc aclarides a Menorca respecte al procés autonòmic era l'acusació que un sector feia als promotors del Projecte d'Estatut d'estar influïts pel caciquisme de Joan March. Les declaracions anticaciquils fetes a Mallorca varen ésser importants contestant a aquestes acusacions. Així com algunes persones del grup polític de Joan March participaren en el projecte autonòmic, d'altres es mostraren en contra o indiferents.

El fracàs del debat autonòmic es va veure agreujat amb la polèmica que es va establir quan en el debat constitucional es va prohibir la federació de regions autònomes. La posició de Gabriel Alomar en contra d'aquest article de la constitució afirmant la falta de personalitat i la falta de maduresa política de les Illes Balears per a tenir autonomia pròpia va ésser durament contestada i en un principi incompresa per una sèrie de sectors. El projecte d'apropament a Catalunya fou contestat per sectors diversos, uns visceralment com els republicans de centre i també intel·lectuals com els germans Villalonga, uns altres plantejant que no era el moment oportú, com els regionalistes.

La falta d'entesa entre els diversos grups i el retrocés autonòmic dels republicans, d'una gran part d'ells; l'oposició socialista i la falta de connexió popular amb aquest debat definitivament col·lapsaren el projecte d'Estatut d'Autonomia de l'any 1931. Posteriorment les alternatives autonomistes es plantejaren en qualque ocasió si bé amb poca força. El que sí que es va donar fou la tasca cultural en debats diversos fonamentalment cal destacar-ne el que es dona a Eivissa a partir de 1932 amb unes característiques antimallorquinistes.

Les dificultats del règim republicà varen ésser nombroses si bé les més importants eren els debats sobre el clericalisme i la manca de sortides a la crisi econòmica que a poc a poc anà augmentant. Sobretot a Mallorca i a Eivissa a través de les institucions financeres, a través de la premsa, i a través de l'Església els grups republicà de centre i

“Unión de Derechas”, futura CEDA, anaren exercint un predomini molt fort i ja es pot parlar d'un procés de coordinació dels diversos sectors de dreta que fa preveure una involució en el procés de consolidació de la República.

Les diferències entre republicans i socialistes, la lentitud en resoldre problemes d'administració i la superació del moviment obrer socialista a diverses lluites pels comunistes i anarco - sindicalistes, juntament amb l'actuació de la patronal i de la dreta representen dificultats males de vèncer per al règim republicà.

Les ideologies i els grups

El plantejament dels grups que sense esser polítics ni sindicals tengueren una importància decisiva fou important. Analitzant les entitats culturals i l'escola trobam aspectes bàsics en la línia de cercar un canvi social i polític a partir de la cultura. També cal parlar de l'Església com a organització bàsica donada la seva importància cultural i ideològica i també dels mitjans de comunicació.

Les realitzacions culturals foren molt importants en tot el període que treballam i el camí cap a una cultura crítica quedà plantejat. La tasca en el terreny lingüístic fou important si bé la no aplicació a les Illes Balears del decret de bilingüisme significà un obstacle restant com a iniciativa privada o en tot cas com a tasca d'Ajuntaments i Diputació el que hauria d'haver estat un plantejament del govern republicà.³² L'Associació per a la Cultura de Mallorca, les cases del poble, l'Ateneu de Maó, els casinos menorquins, la societat cultural “Ca Nostra” d'Eivissa, l'Ateneu de la Ciutat de Mallorca... foren entitats que feren molts d'esforços per promoure la culturalització juntament amb altres grups. Publicacions com “La Nostra Terra” i “Almanac de les Lletres”, “La Veu de Mallorca”, “Foch y fum”... plantejaren aspectes molt plurals i complementaris de la realitat cultural. En certs moments es va plantejar falta de connexió entre la cultura popular i certes entitats amb uns plantejaments culturals que no eren a l'abast de la realitat socio-cultural majoritària de les Illes.³³

A través de glossats, de festes populars..., es manifesta el quefer del poble. Complementant la tasca de les entitats culturals, sindicals, i polítiques trobam iniciatives que sorgeixen espontàniament a un procés

³² QUINTANA, Antoni; El paper de les publicacions per aconseguir el bilingüisme a Mallorca (1917-1936). “Lluc”, juliol-agost, 1980. Núm. 692.

³³ PONS, Damià; Nacionalisme, acció cultural i producció literària a Mallorca entre 1917 i la Segona República. Randa, núm. 9. Curial, Barcelona, 1979.

de culturalització accelerada en què tots els grups varen plantejar la seva alternativa intentant influir el màxim possible en el cos social.

—L'escola pública millora notablement a partir dels projectes de construccions escolars i de les colònies d'estiu que en 1931 ja es començaven a comprovar realitzacions.³⁴

Els diversos grups que configuraren l'Església a les Illes Balears no tengueren sempre la mateixa actitud,³⁵ si bé és simptomàtic el fet que a partir del juny de 1931 quan es comença a debatre el plantejament d'Estat laïc, trobarem una bel·ligerància a través de diverses organitzacions com "Circulo de Estudios", "Acción Cristiana", "Madres cristianas". Aquests plantejaments ja venien d'enfora, fins i tot l'any 1930 ja trobam mostres dins sectors eclesiàstics de no acceptació de canvis en el règim polític i d'estancament. Però serà a partir de certes manifestacions anticlericals quan la polèmica serà molt forta. Publicacions com "La Sotana Roja", anticlerical; opinions a través de publicacions d'esquerra, celebracions de la festa del Carnaval o "del gato" a Eivissa, seran contestades per les diverses publicacions religioses ja preparant una polèmica molt forta entre catolicisme i anticatolicisme.

Els intents de grups d'esquerra de fer veure que la qüestió religiosa anava a part d'aquesta casta de plantejament polític es varen donar però amb un ambient de forta polèmica que va identificar a dretes amb catolicisme i els republicans com a gent oposada.³⁶

Els mitjans de comunicació, premsa, ràdio, cinema conseguiren una època de gran expansió malgrat els problemes d'analfabetisme. Trobam publicacions molt variades si bé les publicacions d'opinió varen superar amb molta diferència els aspectes informatius. El llenguatge que utilitzaven a vegades era difícil de comprendre per a la majoria de població però a nivell de grups especialitzats i també algunes iniciatives d'arribar a la majoria des d'una òptica crítica es varen donar i s'aconseguí relativament una avanç en el procés de la cultura crítica.³⁷

³⁴ OLIVER, Jaume; Les construccions escolars a les Illes en el segle XX. Segones Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans. Mallorca. 1978.

JANER MANILA, Gabriel; Les missions pedagògiques a la Mallorca de la Segona República, Id.

OLIVER, Jaume; Escola i societat. Moll. Mallorca. 1978.

JANER MANILA, Gabriel; Aproximació a l'estudi de l'educació a Mallorca durant la Segona República Espanyola: Joventut escolar, a l'obra col·lectiva: L'educació a Mallorca. Moll. Mallorca, 1977.

³⁵ MASSOT I MUNTANER, Josep; Església i societat a la Mallorca del segle XX. Curial, Barcelona, 1977.

³⁶ Existeixen exemples de grups de catòlics d'esquerres i de manifestos identificant l'Evangeli amb els ideals socialistes.

³⁷ Entre les publicacions de grups específics podem destacar "La Nostra Terra" de l'Associació per la Cultura de Mallorca i la "Revista de Menorca" de l'Ateneu de Maó.

De s d'una visió crítica i amb molta de difusió cal destacar la publicació satírica "Foch y fum".